

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кінець ХІХ—
початок ХХ ст.

1

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Кінець ХІХ—
початок ХХ ст.

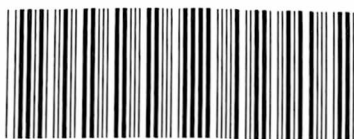
У ДВОХ КНИГАХ
Книга 1

За загальною
редакцією проф. *О. Д. Гнідан*

*Затверджено Міністерством
освіти і науки України*

Підручник
для студентів вищих
навчальних закладів

НБ НПУ

100073216

Київ
«ЛИБІДЬ»
2005

841(075)
ББК 83.34УКР1я73

1-90

*Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу видавництва заборонено*

Автори:

д-р філол. наук, професор *О. Д. Гнідан*;
д-р філол. наук, професор *Г. Ф. Семенюк*;
канд. філол. наук, професор *Н. М. Гасвська*;
канд. філол. наук, доцент *Є. М. Антонюк*;
канд. філол. наук *О. В. Гасвська*;
д-р філол. наук, професор *М. І. Гнатюк*;
д-р філол. наук, професор *А. Б. Гуляк*;
д-р філол. наук, професор *Л. С. Дем'янівська*;
канд. філол. наук, доцент *О. І. Єременко*;
ст. викладач *Л. І. Кліш*;
ст. викладач *В. В. Коляда*;
канд. філол. наук, доцент *Г. І. Марчук*;
д-р філол. наук, професор *О. В. Мішуков*;
канд. філол. наук *Н. Д. Осмак*;
канд. філол. наук, доцент *Н. М. Скоробагатько*;
канд. філол. наук, доцент *І. В. Хоцянівська*

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. *О. І. Денисюк*
(Львів. національний університет ім. І. Франка);
д-р філол. наук, проф. *В. І. Кузьменко*
(Київ. національний університет ім. Т. Шевченка)

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(лист 14/18.2—447 від 12.03.2004)*

Редакція навчально-методичних видань

Головний редактор *В. М. Куценко*

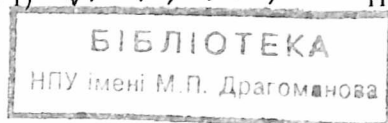
Редактор *Н. А. Симоненко*

ISBN 966-06-0396-7

ISBN 966-06-0397-5 (Кн. 1)

10931
Ж-77417

© О. Д. Гнідан, Г. Ф. Семенюк,
Н. М. Гасвська та ін., 2005

працювала авторка «Землі», стаття могла змінити її погляди на Ніцше.

Критики «Української хати» А. Товкачевський, М. Сріблянський назвали Кобилянську «новим сонцем нашої літератури», «неземським чарівним світлом» («Українська хата», 1912); у повісті «Через кладку» М. Сріблянський бачив «істинно культурну творчість, що йде по шаблях за синтезою вишого типу людини» («Українська хата», 1913). М. Мочульський, пишучи про повість «Через кладку», зазначав, що «душа в Кобилянської делікатна, напоена ідеями Ніцше, мрійна, мов глибінь блакиту, засіяного мерехтячими зорями, і тому надзвичайно чула та вразлива на всяку грубість, брутальність та плосколобість у нашій суспільності» («ЛНВ», 1913, вересень).

Ольга Кобилянська і Осип Маковей. У другій половині 90-х років у творчій біографії Кобилянської значну роль відіграв О. Маковей — перший видавець, глибокий дослідник і популяризатор її творів. У статтях про письменницю критик наголошував на реальній основі її творчості, на вмінні авторки вразити читача бурхливим потоком сильних почуттів, палкою любов'ю до всього прекрасного і благородного в людині, закоханістю в буковинську природу. Маковей перший визначив одну з найхарактерніших рис індивідуального стилю Кобилянської — органічне поєднання реалістичного і романтичного способів відображення дійсності — неоромантизм.

Їхнє знайомство відбулося 1895 р. у Чернівцях. Маковей був редактором «Буковини» і не тільки публікував, редагував, а й перекладав окремі «онімечені» вирази відповідно до норми української літературної мови; давав «внутрішні» рецензії після рукописних прочитань творів О. Кобилянської тощо. Творчі стосунки переросли в дружні, а відтак і в кохання.

Та переїзд О. Маковея до Львова на посаду співробітника «Літературно-наукового вісника» вніс дисонанс у їхні стосунки. Спілкування на відстані (листування) ставало дедалі рідшим і прохолоднішим, а на початку ХХ ст. (1901—1902) майже припинилося. О. Маковей мовчав.

Доля ніколи не була щедрою для Кобилянської-жінки. Наділена палкою, багатою натурою, вразливим серцем, надранковою душею, вона мріяла про особисте щастя і прагнула «якнайскорше крила над коханим розіп'яти, чимсь шалено добрим для нього стати», але її не зрозуміли. «Можете повірити, — пише вона Маковею, — що мої

почування поважні, як смерть. Я бачу... що Бог дав мені десять душ і серць і всі тії десять зіллялися в одну і моляться за Вас». «Я мала дві цілі, що споїлись в одну — Ви і література. Се щось було нерозривного для мене. Ви відриваєтесь від мене, о пане Маковей, Ви такі сильні, Ваша рука годна мене в гріб трутити...

Вже нині я підтята. Завтра не стане мені голосу, а позавтра прийдіть і погляньте на мене. Може повірите, що мої почування поважні, як смерть...»¹

«Смертельний жаль», розпач охоплює все її єство. Чому? За віщо? Звідки тінь, що станула між ними, «в чім вона? Пане Маковей, вона віє на мене смертю. Ви є сильним — трутьте її. Ви її можете трутити і подати мені руку. Ви не знаєте, що зі мною дієся — відки... Ви мовчите»².

О. Кобилянська пише лист за листом. Вона запевняє його у своїй поважній, як смерть, любові³; благає обізватися хоч словечком, сказати щирю правду, що сталося. Яка причина такої переміни? Чим вона завинила перед ним? «Чому Ви не маєте до мене заходити, а чому я не маю з Вами приставати, як досі? Чому, властиво, чому? Боїтеся чого з моєї сторони? Не бійтеся. У мене честь така, як у Вас, і так само мені мила, як Вам ваша мила, і слухайте ще раз, пане Маковей! Ніколи не зажадаю від Вас чогось, чого самі не зможете дати. Надто себе і Вас шаную. Я хочу в собі переломити те, що все мене лякає тепер перед Вами, коли побачусь проти Вас...»⁴

Та побачитися не вдається й порозмовляти теж. Маковей мовчить. Не вірить в її ширість, сприймаючи її сердечні відкриття як фантазію «поетки».

«Стільки жінок є на світі, стільки легкодушних, подлих і всім ви вірили — лише мені ні, що мене Бог покарав такою глибиною чуття і лише на те, щоби мені на останку той, котрий одиноким моїм царем був, не повірив. О Боже, зрозумійте мене і зрозумійте, що Кобилянська ніколи не переставала Вас любити і перестане аж тогди, як її серце застигне... Тепер я переконуюся, що нешасні тоті, котрі вірні так по-собачому, як я! Що Вам була моя вірність? Нічим. Любов — нічим. Я Вам була нічим у ваших очах. Я знаю — любов до Маковея поставить мені корону на голову, а не мої літературні твори. Любов моя сильніша, як все інше в мені...

Убийте мене власною рукою, лише щоби я не мучилася довго. У кого душа і любов поважні, як смерть, они страшно мучаться. Що она любить —

¹ Кобилянська О. Лист до О. Маковея від 13 липня 1902 // Рукописний відділ Ін-ту літератури НАН України. Ф. 14.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

то вже навіки любить. Она літами для свого дорогого медведя у душі рай носила. Він її царем білим був. Це не може бути, що він споневіриться її... Я ніколи інакше не напишу. Як умирати буду — то не скажу інше як те, що лише одного любила. Вірте, вірте. Боже мій — Боже мій!»¹.

Та всі її волання відбиваються стіною мовчання. Звістка про одруження Маковея вбила її остаточно. Нею знехтувано ради іншої жінки з приданим. «Я вже знаю, чому Ви від мене відвернулись. О п. Маковей, чому Ви не були ширі і не сказали мені тоді, коли я вислала Вам свій лист, в котрім поклала жити при родичах, «я мушу мати жінку з грішми». Я би була Вас зрозуміла і успокоїла. Кобилянська би дістала масток в вартості 14 тисяч. Цілком певно. А тепер заходять такі страшні слухи до неї, що она стала «мовчки». Кажуть: «Жениться з простою міщанкою, бо она має 15 тисяч, а єму гроші потрібні». Боже великий, та же Ви гріб своїй долі копаєте. Щастя не буває чисто фізичним. Не лякайтесь, що як возьмете інтелігентну жінку, то біле (білизна. — *Авт.*) Ваше не буде в порядку, що кухня Ваша буде на тім терпіти, а діти Ваші будуть зле виховані... Інтелігентна жінка розуміє інтелігентніше обов'язки подружжя, і тому берить собі не лиш товаришку матеріальних вимог, а і товаришку душі своєї»².

Вражене жіноче почуття протестує, а любляче серце снує надію. Ще один крок, ще одна спроба повернути те найвище, найніжніше, злеліане серцем і душею, почуття! Притлумлений душевний бунт, упокорена дівоча гордість. Вона лише жінка! Готова чекати два і три, і чотири роки. Хай тільки скаже «рішуче слово» — вона піде за ним. «Медведі, література і моя хата заповнять моє життя, а Ви будете мали працю і те, що будете любити, і свободу. Ніхто не буде її Вам обмежати»³.

«Знаєте, я пишу цей лист опівночі, я зовсім зів'яла і ослабла... Ви є сильні, а Ваші уста мовчать проти мене...

Мені однаково, що по мені буде. А Ви знайте: як хто що був Вам ангелом в життю, що дрижав здалека і зблизька о Вас — то я се була. Дивуетесь, що не соромлюся се писати Вам. Ні, пане Маковей, не соромно мені. Се, що я для Вас відчуваю — оно таке велике і святе, таке біле, що я стану перед цілим світом і скажу се. Може єму мороз по тілі піде, але мені байдуже... Так знайте, що її любов така велика і свята, така біла і чиста, що не боїться мешкати хоть би у мізерній хатині, з одною кімнаткою — лиш щоби з Вами... Ви

¹ Кобилянська О. Лист до О. Маковея від 17 серпня 1901 р. // РВ ІЛ НАН України, ф. 14.

² Там само.

³ Кобилянська О. Лист до Маковея від 13 червня 1901 р. // РВ ІЛ НАН України. — Ф. 14.

були для мене чимось таким дорогим і величним, що Ваша посада, або Ваш стан не грав ролі в мене. Будьте найдрібнішою газети редактором — я піду за Вами... Для мене не існувала «посада», котра Вас заставляла застановлятися, я лиш бачила царя душі моєї. Тому простіть мені мій гріх, бо він білий, і не сплямить Вашу гідність мужеську, котру я так само ціню, як Ви. Простіть великій любові моєї — це она приказала мене на ту дорогу, на котрій Ви тепер мене морозом вітаєте. Она согрішила. Правда? Ви не надіялись, що я се скажу — отсе про мою любов...

І хоть я загину, хоть она мене знищить, як Ви відвернетесь від неї, я не посоромлюсь за неї. Смертельний жаль вбиває лише мою фізичну, моральну силу, що за всю ту ширість, за все багатство моєї душі, котру я носила і котру я хотіла віддати Вам — Ви відвертаєтесь. Така доля моєї любови»¹.

Хвилини розпачу і цинічна відповідь О. Маковея перетворили її життя на пекло.

«Є жінки на світі, що їх справді мужчини не вміють і не вміли оцінити. До таких число і Вас. Ви нешасливі тим, що зажадали найбільшого доказу довіри і поважень від чоловіка, котрого Ви, напр., 1880 р. були би цілком певно ігнорували, бо він тоді був в першому класі гімназії, а Ви були вже панна на виданню, — писав О. Маковей, натякаючи на вік Кобилянської. — Чи я тому винен, що Вас давніше не вміли мужчини оцінити? Подумайте собі, що Ви до того часу вже жінка і мати дітям — і подибуєте мене. Ви в тих самих літах, що тепер, і я в тих самих, що тепер (Кобилянська була старша від Маковея на 4 роки. — Авт.). Як би то було з нами? Медвідь був би медведем та й годі»².

Моральні езекуції стиснули серце, скували її волю, заціпили уста. Терпіти немає сил. Пише Лесі Українці про своє приниження й ганьбу.

«...Нема за що комусь карати і катувати себе, — відписує їй Леся, яка шойно пережила смерть коханого, так і не діждавшись від нього взаємності, — а коли «ведмідь» справді хоче когось за який лист (все одно, за котрий, бо з них жадний не заслуговує кари) карати, він не карає, а йому сором озиватись, то він, значить, справдешній «ведмідь» в цілому значенні того слова. Ні, я навіть по «ведмедеві» того не надіялась би, я не думаю, щоб він міг, «аби когось вбити», женитися, — се вже було б занадто неумудро такий французький «шлюб з досади»... Французи беруть такий шлюб з досади на чийось зраду, але щоб хтось женився з досади на чийось любов і ширість, на чийось надмірну тонкість, ніжність і сумлінність, то се ще в світі нечувано... Головне нещастя в тім, що квітка з папороті занадто надзвичайна рослина для всіх взагалі, а «ведмедем» вже надто тяжко розуміти такі з'явища».

Не краяти собі серце, не мучити себе, а рятуватися новими враженнями, новими інтересами:

¹ Кобилянська О. Лист до О. Маковея від 13 липня 1902 р. // РВ ІЛ НАН України. — Ф. 14.

² Маковей О. Лист до О. Кобилянської від 11 вересня 1901 р.

«Хтось не з подлої маси скований, а з благородної, і через те мусить від вогню гартуватись, а не ломитись. Тяжке то слово: «Я можу все витримати», але нехай хтось скаже його собі так, як і ще хтось казав у подібних обставинах, а потім хай розмахне крилами і злетить угору, куди не тільки ведмеді не заходять, а навіть орли не залітають, може, там трошки холодно і самотно буде спочатку, але, може, там стрінуться й інші гірські подорожні і розпалять всі вкупі ватру велику і будуть з неї іскри на всю Україну. Нехай хтось не катує себе і не вважає пониженим. Чим понижився він? Що посмів виступити з етикету? Що сказав одважне шире слово? Що вийшов з пасивної ролі і схотів рішити свою долю сам з ризиком зламати її? Що тут низького? Чи він чий вік занастив? ... Чи він кого одурив? Не має чого соромитись, але якщо в ньому збудилася гордість, то се натурально, і так повинно бути, бо хтось має право на гордість. Коли хто нещасний, то мусить бути гордим, інакше не витримає з честю... Все минеться, одна правда зостанеться, і як хтось стане високо-високо на горі, то звіди йому всі «ведмеді» здалуться малими. Не всі мають те, що хтось має, хтось має іскру в серці, огонь в душі, се, може, не дає шастя, але дає щось більше і вище від шастя, щось таке, чому назви нема в людській мові»¹.

Свій стан душі і поважне почуття до Осипа Маковея О. Кобилянська перенесе в жіночі образи своїх останніх повістей «Нюба», «Через кладку», «За ситуаціями» та ін.

Фіаско в особистому житті збіглося з критичними нападами С. Єфремова. 1902 р. у журналі «Киевская старина» він опублікував статтю «В поисках новой красоты», в якій звинувачував Кобилянську в ніцшеанській ненависті до народу, оголосив її символісткою-декаденткою. Підставою для того стали, головним чином, поезії в прозі («Акорди», «Хрест», «Місяць»), написані кров'ю зраженого серця, коли Кобилянська чула себе «понижуваною, скривдженою, несправедливо осуджуваною, одним словом... плакала поезіями в прозі» [5, 239].

Стаття С. Єфремова обурила громадськість України і викликала низку відгуків (частина з них надрукована). М. Косач пише листа, в якому просить Кобилянську: «... Не вважайте на пристрасну критику та безчельне нарікання та пишть, як душа велить»².

Г. Хоткевич у статті «Кліка при часописі «Київська старина» і її відношення до О. Кобилянської» не приховує свого гніву й обурення: «Якийсь хлопчисько, сховавшись під плечі непрободаємих «патріотів», до поважної письменниці держиться тону якогось учи-

¹ Українка Леся. Лист до О. Ю. Кобилянської, від 15 серпня 1901 р. // Українка Леся. Збір. творів: У 12 т. — Т. 11. — С. 267.

² Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. — К., 1963. — С. 89.

теля чи ментора: (...) Такого тону не вживав ніхто на Україні проти гірших її ворогів, а не щодо найкращих людей»¹.

Стаття С. Єфремова вразила Кобилянську, однак публічної відповіді (як колись Марко Вовчок П. Кулішу) не давала, бо розуміла, що «він не критикує... об'єктивно, а старається... осмішити, а щонайменше понизити в очах моїх так званих «поклонників» (...) А щодо мене, то я ніколи декаденткою не була і не буду, бо мені всякий декадентизм противний» [5, 520].

У 1903 р. письменниця планувала поїхати до Києва, та хвороба матері перешкодила здійснити цей намір. Та й сама Кобилянська була «підтята лівобічним паралічем і серцечною хворобою внаслідок простуди в галицьких горах». 26 жовтня 1903 р. О. Маковей у листі до К. Студинського повідомляє про покращення стану письменниці («удар крові на мозок уступився, але власти в лівій частині тіла ще не має»), проте досить песимістично бачить її майбутнє. «На лихо, — продовжує він, — ще й її стара мати захорувала безнадійно.

Перед донькою затаюють недугу матері і навпаки. Не дай Боже пригоди, смерть одної вбила би другу. Тай так мала надія, щоби О. Кобилянська могла ще в будучності що писати.

Скупість родини — *доволі заможної* — довела до сего. Навіть кухарки не тримали, а мешкають від 1 мая с.р. (в Чернівцях. — *Авт.*) — пожалься Боже»². На щастя, це пророцтво О. Маковея не справдилось. Долаючи неймовірні труднощі, Кобилянська продовжувала працювати, хоч невлаштованість, самотність, туга позначилися на таких творах, як «Думи старика», «Ідеї» (1903), повісті «Нюба» (1904), збірці новел «До світла» (1905).

І все ж докір Маковея на адресу батьків письменниці не був безпідставним. Він підтверджується у щоденниковому записі (12 березня 1891 р.) самої письменниці:

«Коли мамця була при смерті, татко вирішив переселитися до Чернівців, та коли їй покращало, то над турботою про її здоров'я і моє майбутнє переважило в нього бажання мати біля себе коней. О моє нещасне, скалічене майбутнє! О моє писання! В мене серце розривається, коли я думаю про те, як послідовно робиться все, щоб убити в мені хист. Бувають хвилини, бувають години, коли мені здається, що я божеволію. Я мушу відкласти всю духовну працю і, мов служниця, варити, тільки варити ... О, як мені хотілося викорис-

¹ *Ольга Кобилянська* в критиці та спогадах. — К., 1963. — С. 91.

² *Маковей О.* Лист до К. Студинського від 26 жовтня 1903 р. // У півстолітніх змаганнях: Вибрані листи до Кирила Студинського (1891—1941). — К., 1993. — С. 115.

тати на свою працю заощаджені з такими труднощами хвилини, та дарма, мій кволий організм скорявся втомі, і я засинала» [193—194].

«Так буде завжди, завжди!» — пророкувала собі Кобилянська у цьому ж році в листі до М. Павлика. І так воно і було. Тільки до хатніх клопотів додалися сердечні болі зраженого кохання, нагляд за хворою матір'ю, смерть улюбленого брата Володимира, нарешті, параліч і напади. Усе це робило життя Кобилянської нестерпним. «Щоб дати відповідь на книжку Єфремова... а передовсім, щоби віддати належну частку знаменитій О. Кобилянській, постановили ми, себто я і п. Лепкий, видати невелику збірну книжку і посвятити її тій же так заслуженій, а так мало цінений у нас письменниці»¹.

У цьому ж році альманах на честь письменниці «За красою», упорядкований О. Луцьким, керівником літературної спілки «Молода муза», — вийшов. Участь у ньому І. Франка, О. Маковея, Лесі Українки та інших чільних метрів літератури — свідчення високої поваги до ювілярки.

Важка недуга не тільки обмежувала фізичні можливості О. Кобилянської, а й потребувала матеріальних затрат.

«Я єсьм примушена держати у себе на станції (на квартирі. — Авт.) чужі дівчата: а від осені мешкає в мене і старша повдовіла сестра з донькою. Також і брат один. Моя хата зробилась не та вже, що була досі, — неспокійна, негармонійна: я сама безідейна, без здоров'я і т. п. Я чую, як нидію, як вже не годна тою бути, що ще недавно була. Нешасні стосунки фінансові і слабovitість моєї сестри є причиною, що в мене нема супкою і приємності для мене. Люди очікують від мене літератури, а не знають, як саме ту «літературу» не шанувати моє оточення в мені. Поет в мені зложив крила і поволі завмирає».

Після виходу другої збірки новел «До світла» (1905) і до початку першої світової війни Кобилянська опублікувала порівняно мало творів: «В неділю рано зілля копала...» (1908), новели «Старі батьки», «Весняний акорд» (1910), повісті «Через кладку» (1911) і «За ситуаціями» (1913).

Під час імперіалістичної війни Кобилянська жила в Чернівцях і перенесла всі воєнні злигодні.

«Несупокій вокруги, гамір, витворений війною, обава (страх. — Авт.), вічна тривога — ох, як се все торгає нерви, підкошує здоров'я, а як ще до того пристане турбота о насущний хліб — ляг би в труну і навіки з утоми заснув! Поет в мені заховався. Лиш часом, як я присяду на лавочку під своєю хатою і дивлюся на чисте синє небо, мене така шалена туга опановує за тишиною і пером, що забуваю тоді все страшне теперішнє і сліджу душевними очима за тими картинами, що здійснюються десь із закутків душі» [5, 623—624].

¹ Луцький О. Лист від 9 грудня 1903 р. // У півстолітніх змаганнях: Вибрані листи до Кирила Студинського (1891—1941). — К., 1993. — С. 119.

Трагедія війни не обминула і родину Кобилянських: брат Олександр мучився в полоні десь аж у Сибіру, доля другого брата була невідома. «Коли б вже все скінчилося, коби вже мир настав, — пише Кобилянська Х. Алчевській 9 серпня 1916 р., — бо годі дихати далі, а і земля вже не приймає більше крові — плуги орати не зможуть...» [5, 623].

Кобилянська пише низку творів, у яких гнівно засуджує безглузду кровопролитну війну: «Назустріч долі», «Юда», «Лист засудженого вояка до своєї жінки», «Снитися» (1914—1918). Жахи війни лишилися в пам'яті письменниці надовго. «Нариси, чи воєнні новели, писані в роках 1915—1917, то мотиви — все з життя; ними я так перейнялася, що мусила їх обробити і подати публіці. Цими днями викінчила я, власне, таку одну новелку з нашого народного життя під час війни, під заголовком «Василка». Тішуся нею, начеб мені хто нею дарунок зробив, бо вона вся з життя» [5, 242].

1918 р., після розпаду Австро-Угорської імперії, Буковину захопили румунські бояри, які створили нестерпні умови життя: український народ було поневолено, а українську культуру заборонено. «Тутешнє життя, а особливо нерумунам, стає з дня на день невідрадніше. Нема сонця в наших вікнах, нема їх в душі. Пишу і працюю, скільки сили мені дозволяють, але і я вже змучена життям, поламана через війну і позавоєнний час».

У 20-х — на початку 30-х років Кобилянська пише кілька творів з життя народу під румунською окупацією. У кращих з них — «Вовчиха» (1923) і «Але Господь мовчить» (1927) — вона розкрила соціальні причини бідкування селян і показала розтлінний вплив капіталістичного ладу на мораль і вчинки своїх героїв. У 1926 р. письменниця завершує роботу над романом «Апостол черні». Готуючись до 40-річчя літературної діяльності письменниці, що відзначалося 1927 р., українська громадськість намагається допомогти Кобилянській, що потерпала від матеріальної скрути, у придбанні помешкання. Журнал «Жіноча Доля» опублікував звернення до своїх читачок:

«Товаришки, Сестри! Є з вас хто, кому б чуже було ім'я нашої найбільшої сучасної письменниці Ольги Кобилянської? Певно нема нікого. Це — ж ця, котра перша по Кобринській підняла в своїх творах різкий бунт проти поневолення жінки. Це наш духовий велетень, що сорок років боровся проти морального й матеріального порабощення української людини! Це найбільша письменниця зеленої Буковини-України! Це взірцева громадянка, що свій талант, свою душу й тіло віддала своєму народові, цілковито занедбуючи свої особисті інтереси.

Але чи знаєте ви всі, в яких обставинах живе ця наша гордість, наша слава? В малих вогких сутерегах, що відбирають її останки здоров'я, без власного спокійного кутка, де б могла дальше творити й збагачувати наше письменство ще многими своїми чудовими творами! Дамо ж їй так на старі літа по старих кутах поневіратися? Ні! Громадянство, а передусім українське жіноцтво, не повинно дозволити на це, бо ж це встид і ганьба для нас.

Якраз цього року і то вже в вересні збирається наше громадянство святкувати сорокалітній ювілей письменницької діяльності Ольги Кобилянської. Як же святкуватимемо це наше всенародне свято? Чи як звичайно — лише пустими фразами, шумними артикулами по часописах, яких вдобавок вона й читати не буде — бо некультурна держава, яка загарбала нашу Зелену Буковину, не допускає до себе нашого печатного слова. Ні, на сей раз відступім від утертого звичаю, киньмо в суспільність клич: власний куток, власну хоч би маленьку хатку нашій великій письменниці. Саме під цю пору — лучається в Чернівцях нагода okazійно (з нагоди ювілею. — Авт.) набути хатку, якраз догідну для нашої письменниці. Для купівлі бракує ще тільки 1000 доларів.

Жінки Старого краю, Америки й Канади! Докажіть, що потрафите гідно оцінити цю, котра ціле життя бореться в ім'я вільної жінки-людини, в ім'я нашого добра! Нехай жодна з вас не відтягнеться зложити відповідну жертву на ювілей О. Кобилянської!

Докажім, що ми потрафимо бодай у часті оцінити труди, покладені для добра і слави нашого народа.

Філіям Союзу Українок та жіночим гурткам поручаємо гарячо зайнятися цією справою. Гроші просимо надсилати на адресу нашої редакції, — а ми датки будемо оголошувати в «Жіночій Долі».

Час короткий — спішіться!»¹.

У Києві з'явилися збірки її новел, протягом 1926–1929 рр.; вийшли твори письменниці в дев'яти томах; у 1926–1930 рр. кількома виданнями друкувалися повісті «Земля» і «В неділю рано зілля копала...». На зібрані громадськістю гроші Кобилянська придбала будинок, в якому прожила до смерті.

З нагоди ювілею невтомну трудівницю тепло привітали селяни, вчителі, журналісти, студенти, прогресивна громадськість. В. Стефанік, голова ювілейного комітету, написав вітального листа: «Найдорожча товаришко! В день Твого ювілею нагадую собі всі шляхотні постаті твоїх творів ... Та Ти зі всіх своїх героїв у мене є найшляхотніша. Вірю, що мені — твому сусідови — вдасться побачитися з Тобою. Мої три сини, одні з криміналу, другі з волі, просять Тебе прийняти від них найнизшу чолобитню. По смерті своєї мами вони, мої хлопці, виховувалися в Твоєму ідеалізмі. За це я Тобі дякую»².

¹ Ювілей Ольги Кобилянської // Жіноча Доля. — 1926. — Ч. 16. — С. 3.

² Стефанік В. Повне збір. творів: У 3 т. — Т. 3. — С. 249–250.

Численні телеграми з усіх регіонів України та з-за кордону вітали ювілярку: «Харків, 27/9. Вітаємо Буковину висококультурним святом — ювілеєм геніальної Ольги Кобилянської — нашої слави, гордості. Ювелянтці бажаємо сили, здоров'я, добрих обставин для творчості. Христя Алчевська, Варвара Чередниченко»¹.

«Дуже мило було мені довідатися, що мої посестри й брати за кордоном так широко беруть уділ у святкуванні мого сорокалітнього ювілею. Мене се все розчулює до сліз. Мимоволі питаю себе, чи справді я на се заслужила, що люде такі добрі проти мене? Коби я ще хоч троха подужала, коби Господь хоч ще кілька років продовжив, то б їх і далі марно не прожила ... Всім шановним комітетам, що займаються так широко моїм святом, у свій час подякую»².

Рік возз'єднання Буковини з Україною збігся з відзначенням 55-річного ювілею літературної діяльності Кобилянської. Мине всього кілька місяців і народи здригнуться від жахливої звістки: «Війна». Похилий вік і хвороба не дозволили Кобилянській евакуюватися. Але і хвора, вона залишилася патріоткою, допомагала партизанам. Военна румунська жандармерія встановила нагляд за письменницею. Смерть, що наступила 21 березня 1942 р., перервала підготовлювану фашистами розправу з письменницею. Румунська влада не дозволила опублікувати некролог українською мовою, заборонила промови над могилою.

У 1944 р. в будинку, де жила О. Кобилянська, відкрито літературно-меморіальний музей: 27 листопада 1963 р. прогресивне людство широко відзначало 100-річчя з дня народження письменниці. Ім'я Кобилянської було присвоєне Чернівецькому обласному музично-драматичному театру, вулицям у Чернівцях, Вижниці, Глибокій, Хотині. 1973 р. в селі Димка, де жила Кобилянська, відкрито музей письменниці.

«Твори, повні краси і поезії». Прагнення хуждожно осмислити життя в Кобилянської прокинулося дуже рано. Та брак освіти, життєвого досвіду, складні обставини спричинилися до того, що її літературне «учнівство», як ні в кого з українських письменників, тривало дуже довго. По-різному поставилися критики до перших творів Кобилянської, та в одному зійшлися всі — у літературу ввійшов свіжий, непересічний талант. Такої високої оцінки була удостоєна письменниця від найавторитетніших літера-

¹ Жіноча Доля. — 1928. — Ч. 20. — С. 2.

² Лист Ольги Кобилянської від 8 листопада 1927 р. // Жіноча Доля. — 1927. — Ч. 22. — С. 2.